

BERNARD SOMSEN IN OORLOGSTIJD

door Gree van Daatselaar - Somsen [53]

Wereldoorlog II. Bijna zestig jaren na dato... en de geschiedenissen en gebeurtenissen zijn nog zo levend en dichtbij. Te meer dichtbij, wanneer het je eigen familie betreft, je eigen vader, dan kun je niet aan die verhalen voorbij zonder ontroerd te raken.

*Zo kwam **Ida Heinen – Somsen** [455] bij mij; met zulke gevoelens. Ze liet mij kennismaken met de oorlogs- en verzetsgeschiedenis van haar vader **Berend Hendrik Somsen** [367], roepnaam Bernard, 1913 – 1993. Die geschiedenis speelde zich af in Eibergen tussen 1940 en 1945.*

Ik schrok er voor terug om dit te moeten opschrijven. Ik zou me helemaal in die tijd moeten inleven. Dat is moeilijk voor me. In iedere familie gebeurde er toen veel. Ik was een jong tienermeisje in die jaren. Je voelde bij je ouders angst, spanning, druk, je mocht lang niet alles weten en juist dat laatste was het bedreigendste. Dat heeft zich in mij neergelegd voor zo lang ik leef.

Maar toch.

Ida haalde me over met haar warme glimlach, haar mooie plakboek over haar vader en... met een heerlijke zelfgebakken kruidkoek.

Kom vanavond met verhalen

Drie boeken over Eibergen in oorlogstijd, geschreven door *E.H. Wesselink*, uitgaven van de Historische Kring Eibergen hebben 'Kom vanavond met verhalen', als titel. Die titel is ontleend aan strofes uit het prachtige gedicht, getiteld **Vrede**, van de Nederlandse en Amerikaanse dichter Leo Vroman. Het verhaal van Ida's vader, **Bernard Somsen**, vinden we voornamelijk in de hoofdstukken 5 en 8 van deel I.

Een beknopte weergave, iets emotioneler getint:

Aan de Nederlandse joden werden in de eerste oorlogsjaren vrijwel alle rechten ontnomen. Geen geld, geen werk, geen bezittingen en later geen dak boven hun hoofd. Opgejaagd wild. Ten prooi aan de *Ausradierung* van Hitler.

De joodse gemeenschap in Eibergen omvatte in 1940 zo'n dertig personen. Zij waren volledig in de Eibergse samenleving opgenomen en oefenden verschillende beroepen uit. Sommige joden woonden al vanaf 1800 in Eibergen. Ze hadden een eigen synagoge en voorganger.

Eind 1942 begon het heel gevaarlijk te worden voor de Eibergse joden, zij zouden op transport gesteld worden naar de vernietigingskampen en moesten daarom allen onderduiken. Op een geheime plek gaan wonen, waar zo min mogelijk mensen weet van hadden. Maar waar? En met wiens hulp? Op het verbergen van joden stonden zware straffen, in de laatste maanden van de oorlog uitlopend op de doodstraf zelfs.

Toch moesten de joden een wijkplaats vinden. Goede en principiële vaderlanders en mensen, die in het verzet zaten hielpen hen, met gevaar voor eigen leven, aan een schuilplaats. Op kleine zolders, in hooibergen en schuren en kelders. Stil zijn. Je niet vertonen en bovenal niemand vertrouwen.

Op verscheidene plaatsen in Eibergen werden joden verstopt en verzorgd. Zelfs burens mochten er niets van weten. **Bernard Somsen** en zijn jonge vrouw boden joden een schuilplaats. Ook zijn

I.-r.: Ida Somsen-Koens [368], oudste dochter: Gesina [449] en Berend Hendrik Somsen [367],

(stief)vader Johannes Bernardus Nijman deed dat.

(Bernard was nog geen twee maanden oud toen zijn vader, Berend Hendrik Somsen [344], overleed. Later hertrouwde zijn moeder met Johannes Bernardus Nijman.)

In maart 1943 werd Eibergen door de Nazi's uitgekamd. Razzia op razzia volgde. Verscheidene joden en hun helpers werden gevonden en weggevoerd. Angst en spanning, alom woede en machteloosheid en diep verdriet.

Toen ze niet al de mensen vonden die ze zochten, werden de bezetters steeds fanatieker en sluwder.

Het hol

De joodse broers Bram en Herman Maas hadden besloten zich niet te melden bij de Duitsers. Zij hadden hout besteld voor een hut op hun schapenweide. Die hut moest van uitneembare schotten gemaakt worden. De hut ging echter niet naar de schapenwei, maar naar het Hoonesbos, waar

Het hol, van buitenaf gezien

Het hol, een interieur gedeelte

die ingegraven werd om te dienen als ondergrondse schuilplaats. De hut bleek al gauw te klein en moest vergroot worden. Met toestemming van de grondeigenaar en met dappere hulp van velen werd er 20 kubieke meter grond verzet met schop en kruiwagen. Alles in grote stilte en onder strikte geheimhouding en goed gecamoufleerd. Eerst was de hut bedoeld voor vijf opgejaagde bewoners, dat werden er spoedig meer. En in de meest benarde dagen van eind maart verbleven er twintig joden op twaalf vierkante meter! Ze dachten dat ze veilig waren...

Is er verraad geweest of onvoorzichtigheid?

Zondag 28 maart 1943

Het was stil in het Hoonesbos.

Men zegt, dat er die nacht schoten vielen. Maar in de morgen was de rust weergekeerd. Op die zondagmorgen van 28 maart waren de kerkdiensten

in Eibergen nog niet afgelopen.

Er ging een siddering door het dorp. Een boodschap vloog van mond tot mond: 'De Duitsers hebben het hol overvallen, alle joden weggevoerd'. Alleen Herman Maas, 23 jaar oud, ontkwam, doordat hij net vers water uit een laaggelegen sloot haalde. Hij voelde onraad, hoorde commando's. Roerloos bleef hij liggen tot het donker werd. Het luik van het hol was even open blijven staan, wellicht voor de noodzakelijke frisse lucht. Werd dat fataal?

In de Gereformeerde kerk werd via de koster de onheilstijding fluisterend doorgegeven. Bernard Somsen, krijtuit, verliet pijlsnel de kerk en haastte zich naar huis, hij moest proberen zijn vrouw in veiligheid te brengen. Zeven van de opgepakte joden waren immers bij hem en bij zijn vader ondergedoken geweest. De Duitsers waren meedogenloos. Het was niet te overzien wat er nog zou gebeuren.

**Verbergt de verdrevenen
en meldt de omzwerfende niet.**

Jesaja 16:3b.

Buitengekomen zag Bernard de Duitse militairen, vluchtte ergens naar binnen en sloeg vandaar met grote angst gade, hoe de groep de Grotestraat insloeg. Ketsende zwarte laarzen, schreeuwende bevelen, geweren in de aanslag, triomfantelijk grijnzen. De mensen uit Eibergen, waar toen de kerken juist uitgingen, keken diep geschokt naar het tafereel. Bekende gezichten en gestalten. Negentien joden op weg naar hun einde. Hartverscheurend! →

Johannes Bernardus Nijman leest voor uit de bijbel

Ze keerden nooit terug. Gedeporteerd naar de gaskamers van Sobibor, Auschwitz en Buchenwald, zo vernam men na de oorlog.

Terwijl Bernard met zijn vrouw onderweg was naar Neede om onder te duiken werd zijn vader J.B. Nijman gearresteerd. In overleg met zijn vrouw Ida besloot Bernard zijn vader, die al 65 jaar was, niet alleen te laten. Dapper en heel liefdevol, maar zeer riskant. Hij ging terug naar huis, waar hij de volgende dag ook werd gearresteerd.

Zonder vorm van proces of veroordeling werden de gevangenen op 1 april naar het concentratiekamp Vught gebracht. Een zeer berucht en gevreesd kamp. Fusilladeplaats en verbrandingsovens.

Vrij

Op 1 oktober 1943, na een half jaar gevangenschap, werd J.B.Nijman – op de verjaardag van zijn vrouw – vrijgelaten. Wat een opluchting en blijdschap. Maar wanneer zou Bernard thuis komen? Men leefde tussen hoop en vrees.

Bernards vrijlating verliep hoogst merkwaardig. Hij was vanuit Vught tewerkgesteld bij de Moerdijk.

Daar was een *Aussenkommando* van Vught, waar gevangenen tankgrachten moesten graven.

Toen een pas aangekomen gevangene Bernard Somsens naam hoorde, riep deze verbaasd: 'Jouw naam is in Vught afgeroepen, man! Je bent vrijgelaten'. Dat bleek inderdaad zo te zijn. Pas enkele dagen later werd hij teruggebracht naar Vught, want daar waren zijn vrijlatingspapieren. *Gründlichkeit* eiste soms omwegen.

Maar daarna: grote vreugde in het jonge gezin Somsen. Bernard vrij! Ongelooflijk!

Dit zou een mooie slotzin zijn. Toch een slotzin met een droeve rouwrand vanwege het diep tragische lot van de joodse medeburgers uit Eibergen. En vanwege de dood van zoveel zeer betreunde verzetsmensen. Door verraad omgekomen, bleek na de oorlog.

Monument Eibergen (detail)

Dankt en Gedenkt, staat er in Eibergen op het oorlogsmonument.

Om te danken en te gedenken is hier bovenstaand stukje geschiedenis opnieuw opgeschreven. ■

Bron: Kom vanavond met verhalen
Eibergen in oorlogstijd, deel I
door E.H. Wesselink. ISBN 90-73169-02-X
Uitgave: Historische Kring Eibergen, 1992

Somsen Omnes Generationes, pag. 101

ZOEKEN OP HET WERELDWIJDE WEB

door Theo Somsen [227]

Dankzij de oplettendheid van onze webmaster John Howard Somsen [2353] kunnen wij uw zoektocht op het wereldwijde web (www) vergemakkelijken. Tenminste, als u op zoek bent naar sites over Somsens of sites die voor hen interessant zijn.

<http://www.newulmareafoundation.org>

Deze Engelstalige site geeft informatie over de New Ulm Area Stichting, die Henry N. Somsen [2456] in 1987 oprichtte ter nagedachtenis van zijn echtgenote Anne Duncan [2457]. Over Henry N. Somsen kunt u meer lezen in ons familieboek op de pagina's 146, 179 en 180.

<http://www.hoveniersbedrijfsomsen.nl>

De Nederlandstalige site van de hoveniers Hennie en Paulien Somsen - Middelhuis [1861 en 3722]. Hun bedrijf is in Eibergen gevestigd. Mede dankzij hen pronkt onze familielindeboom nog steeds in IJzerlo.

<http://home01.wxs.nl/~adw.historie>

Een Nederlandstalige en interessante site van de Oudheidkundige Werkgemeenschap Aalten-Dinxperlo-Wisch, waarover u in dit nummer meer leest op pagina 13.